

*Marta Regina Jabłońska**

JĘZYK NIENAWIŚCI W INTERNECIE – PODŁOŻE, EWOLUCJA I ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRAWNA

Streszczenie. Głównym celem niniejszego opracowania jest przegląd publikacji z zakresu tematyki agresji słownej w cyberprzestrzeni, koncentrujących się w szczególności na odpowiedzialności prawnej agresorów. Na jego potrzeby dokonano wyboru prac polskich oraz zagranicznych, kierując się dorobkiem ich autorów w obszarze cyberprzemocy oraz wkładem, jaki wniosły one w zrozumienie natury badanego zjawiska. W następnym kroku zanalizowano polskie akty prawne. W efekcie ustalono, iż skala agresji elektronicznej nieustannie wzrasta i – choć bogato opisana – wciąż nie jest w pełni poznana i wymaga dalszych badań. W szczególności polskie ustawodawstwo, mimo poczynionych działań w kierunku zabezpieczenia ofiar cyberprzemocy, wciąż wymaga dalszych usprawnień.

Słowa kluczowe: Internet, agresja elektroniczna, cyberprzemoc, hejting

JEL: K24, L86, Z13

1. WSTĘP

Paulo Coelho (1995) napisał „Będę ział nienawiścią do tych, co odnaleźli swoje skarby, bo ja sam nie dotarłem do mojego”, natomiast Fryderyk Nietzsche stwierdził, że „W nienawiści jest strach”. Niezależnie od swoich przyczyn, język nienawiści towarzyszy Internetowi prawie od początku, od momentu jego upowszechnienia w latach 90. XX wieku. Dziś zjawisko to zyskało wiele różnych określeń i form: cyberprzemocy, agresji elektronicznej, *cyberbullyingu*, *stalkingu*, *flamingu*, *hejtingu* czy *trollowania*. Terminy te często nie posiadają ogólnie przyjętych w polskim języku odpowiedników, lecz – mimo to – są powszechnie znane wśród internautów. Celem pracy jest analiza literatury z zakresu upowszechnienia w cyberprzestrzeni języka nienawiści, agresji słownej, czyli tzw. *hejtingu* (ang. *hate* – nienawiść). W pierwszych częściach artykułu opisano zjawisko cyberprzemocy i jej kluczowe formy. Dalsza część koncentruje się na publikacjach z obszaru agresji słownej w Internecie. Do jej realizacji dokonano przeglądu bieżącej literatury polskiej oraz anglojęzycznej, jak również obowiązujących aktów prawnych z zakresu agresji elektronicznej.

* Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Katedra Informatyki Ekonomicznej, mjablonska@uni.lodz.pl

W czasach społeczeństwa informacyjnego ludzie coraz częściej komunikują się za pomocą Internetu (Lin, Liu, Yuan 2001: 211) (Liu, Ko 2007: 547–552). Wyrażanie swoich opinii, pozostawianie komentarzy pod artykułami, filmami lub innymi materiałami zamieszczanymi w sieci często przeradza się w cyfrowy konflikt (Chiang, Lin, Zhi-Feng Liu 2012: 238–245). Powoduje to eskalację słownej agresji w cyberprzestrzeni. Agresja ta już prawie dwadzieścia lat temu została zdefiniowana jako skłonność przejawiana przez daną osobę do atakowania bezpośrednio innych ludzi, w miejsce konstruktywnej krytyki ich wypowiedzi czy opinii (Infante, Wigley 1986: 61–69). Należy jednak odnotować, iż Internet oferuje zupełnie nowe jej oblicza, znacznie przyczyniając się do wzrostu poziomu tego zjawiska w komunikacji międzyludzkiej.

Agresja elektroniczna (inaczej cyberprzemoc) najogólniej definiowana jest jako forma zachowań agresywnych z użyciem technologii komunikacyjnych (Pyżalski 2009: 12–26). Jest to najszersze znaczeniowo pojęcie napastliwego zachowania, wykraczające poza ramy cyberprzestrzeni. Nieco węższy zakres posiada termin nękania internetowego, które odnosi się już ściśle do konkretnego medium i działań podejmowanych za jego pośrednictwem mających na celu skrzywdzenie konkretnej osoby. Najwęższe znaczenie posiada natomiast zjawisko cyberbullingu, celowych i powtarzalnych zachowań agresywnych występujących w danej grupie społecznej, w której znajdują się zarówno ofiara, jak i napastnik (Pyżalski 2009: 12–26). Język nienawiści, agresja słowna, będąca głównym tematem niniejszego opracowania, stanowi formę cyberbullingu.

Wśród najbardziej popularnych form cyberprzemocy wyróżnić można:

– *Hejting*, będący formą agresji słownej, wykracza daleko poza konstruktywną krytykę wypowiedzi, materiałów zamieszczanych w sieci, danej osoby, grupy społecznej czy zjawiska. Niepoparty logiczną argumentacją, koncentruje się na chęci obrażenia, uwłaczania godności podmiotu agresji. Często przybiera formę wulgarną, napastliwą, zaczepną, gwałtowną, lekceważącą, pogardliwą, przepelnioną nienawiścią, zazdrością czy zawiścią;

– *Trollowanie*, podobnie jak *heating*, ma na celu ośmieszenie lub obrażenie innych użytkowników Internetu. Zazwyczaj pojawia się w publicznych miejscach dyskusji w sieci, takich jak fora, czaty czy portale społecznościowe. Intencją osoby przeprowadzającej *trollowanie* jest doprowadzenie do kłótni za pomocą różnorodnych zabiegów erystycznych. Osoby takie często prowokują dyskusję na kontrowersyjne tematy, by wywołać konflikt dla samego konfliktu. W odróżnieniu od *hejterów*, *troll* jest osobą działającą z większą premedytacją, logicznie i systematycznie, z opracowaną strategią postępowania. *Hejter* natomiast często po wyładowaniu złości czy frustracji milknie, zaprzestając swojej działalności;

– *Flaming* określa się często mianem wojny (od angielskiej nazwy tego zjawiska *flaming wars*). Polega na eskalacji agresji pomiędzy uczestnikami Internetu w trakcie dyskusji wynikającej zazwyczaj z różnicy poglądów. Poczyna-

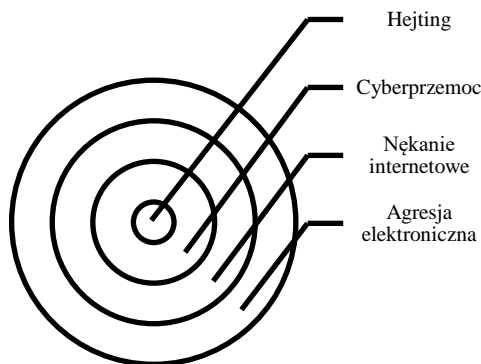
jąc od drobnych uszczypliwości, może przerodzić się w wymianę coraz poważniejszych inwektyw czy zniewag. Odróżnia się od *hejtingu* tym, iż jego źródłem nie jest chęć dokuczenia ofierze, lecz dążenia do pokonania oponenta zajmującego przeciwne stanowisko w dyskusji;

– (*cyber*)*Stalking*, czyli uporczywe nękanie, stanowi jedną z najbardziej groźnych form cyberprzemocy. W języku angielskim termin ten oznacza „skradanie się” i pierwotne jego formy, przejawiane w realnym życiu, przybierały właśnie formę narzucania się, prześladowania czy śledzenia ofiary, potencjalnie zagrażające jej bezpieczeństwu. W internecie nękanie przybiera postać: publikowania nieprawdziwych, kompromitujących informacji, pomówień czy oskarżeń, śledzenia i gromadzenia informacji o czynnościach wykonywanych w cyberprzestrzeni, kradzieży danych lub tożsamości, gróźb bądź narzucania się.

Podsumowując, cyberprzemoc może mieć na celu naruszenie wizerunku lub czci ofiary lub określonej grupy, gróźb, włamań i kradzieży, długotrwałego nękania, obrażania, znieważania oraz stosowania wulgaryzmów czy nawet podszycania się.

Podłożem psychologicznym do podejmowania takich działań przez agresorów, może być m.in. czerpanie radości z wyrządzania krzywdy, chęć kreowania swojego wizerunku bądź ustalania pozycji w grupie. Wśród innych przesłanek wymienić należy także chęć rozładowania frustracji, złości czy rozzalenia, będącą wyrazem dążenia do poprawy samopoczucia. Zdarza się też, iż napastnik podejmuje swoje działania z chęci odwetu, w poczuciu urazy za wyrządzone krzywdy, niejako postrzegając samego siebie jako ofiarę poszukującą zadośćuczynienia.

Relację agresji słownej będącej głównym zagadnieniem niniejszej pracy w stosunku do agresji elektronicznej ilustruje poniższy rysunek.

Rysunek 1. Relacja między agresją elektroniczną a agresją słowną (*hejting*)

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Pyżalski 2009: 12–26).

Głównym celem niniejszego opracowania jest przegląd publikacji z zakresu agresji słownej w cyberprzestrzeni, koncentrujących się w szczególności na odpowiedzialności prawnej agresorów. W następnej sekcji opisany został przegląd literatury polskojęzycznej oraz anglojęzycznej traktujący o ewolucji, podłożu oraz bieżących pracach w zakresie agresji słownej w Internecie. Analizowane prace dobrane były pod kątem dorobku ich autorów w analizowanym zakresie oraz znaczenia tychże opracowań dla podjętego tematu. Sekcja trzecia została natomiast poświęcona uwarunkowaniom prawnym zjawiska. Autorka koncentruje się w niej na odpowiedzialności osób publikujących w sieci wypowiedzi, które posługują się językiem nienawiści, czyli tzw. *hejterów*. Efekty uzyskane w niniejszym artykule mają stanowić podwaliny do przeprowadzenia przez autorkę badań empirycznych wśród polskich internautów dotyczących poziomu agresji słownej w Internecie.

2. BADANIA NAD AGRESJĄ SŁOWNĄ W CYBERPRZESTRZENI

Badania zagraniczne

W komunikacji za pośrednictwem komputera (ang. *Computer-mediated communication*) od początków jej istnienia upatrywano licznych korzyści, szybko dopatrzone się także i ciemnych stron przejawiających się w publikowaniu treści o charakterze obraźliwym, ubliżającym jednostkom, grupom czy ruchom społecznym (Zimmerman, Ybarra 2014). Pod pojęciem komunikacji za pośrednictwem komputera rozumie się każdą interpersonalną formę komunikacji realizowaną za pośrednictwem Internetu lub intranetu (Christopherson 2007: 3038–3056). Dotychczas istniejące formy agresji słownej zostały przeniesione na grunt cyfrowy, pojawiły się także nowe odmiany przemocy.

Aby dobrze zrozumieć podłoże tego zjawiska, należy przeanalizować prace sprzed kilkunastu a nawet kilkudziesięciu lat, dotyczące tematyki komunikacji międzyludzkiej oraz jej początków za pośrednictwem komputera.

W 1969 roku Philip George Zimbardo przeprowadził badanie nad rolą poczucia anonimowości w procesie wymiany opinii. Uczestnicy eksperymentu zostali podzieleni na dwie grupy. Wyłącznie przedstawiciele jednej z nich ubrano w szaty z obszernymi kapturami, gwarantujące brak rozpoznawalności, co skłaniało do wygłaszania mniej popularnych wypowiedzi. Badanie to dotyczyło procesu tzw. deindywidualizacji, czyli zjawiska zagubienia się w tłumie, w którym – na skutek działania pewnych czynników – samoświadomość podmiotu oraz obawa przed reakcją innych zostają osłabione (Zimbardo 1969).

Na istotną rolę anonimowości w procesie komunikacji międzyludzkiej poprzez internet zwrócili także uwagę Hayne i Rice, wyznaczając dwie jej formy: społeczną oraz techniczną. Pierwsza z nich oznacza niezdolność do identyfikacji

jednostki na skutek braku widoczności cech osobowościowych, tj. wyglądu, głosu, charakterystycznych gestów. Natomiast anonimowość techniczna koncentruje się na braku informacji jednoznacznie identyfikujących jednostkę pod postacią numerów dokumentów, danych osobowych, adresu zamieszkania i zameldowania, daty urodzenia, numeru telefonu bądź adresu IP (Hayne, Rice 1997: 429–452). Wpływ anonimowości na poziom przejawianej agresji podczas komunikacji za pośrednictwem komputera został szerzej opisany przez Zimmermana i Ybarra (Zimmerman, Ybarra 2014). Brak zahamowań przejawiany w cyberprzestrzeni wynikający z – często złudnego – poczucia anonimowości, jest istotnym czynnikiem w analizie zachowań agresywnych, gdyż często stanowi zachętę dla agresora.

Historia agresji słownej w internecie została opisana w cyklu wywiadów z 2015 roku pomiędzy naukowcami zajmującymi się zagadnieniami cyberkultury (Shepherd, Harvey, Jordan, Srauy, Miltner 2015: 1–10). Warto zwrócić uwagę na fakt podkreślany przez autorów, iż pierwsze prace dotyczące agresji słownej w cyberprzestrzeni pojawiły się w 1994 roku, gdy sieć WWW była względnie nowa.

W latach 80. XX wieku Yudofsky wraz ze swoim zespołem stwierdził, iż agresja słowna jest jedną z kluczowych form konfliktowego zachowania (Yudofsky et al. 1986: 35–39). Natomiast dziesięć lat później zaliczono ją do form agresji elektronicznej (Thompen, Foulger 1996: 225–243). Rok później Katz podkreślał, iż cyberprzestrzeń jest miejscem nieustannych konfrontacji, dezinformacji oraz znieważania (Katz 1997: 49–52). W 1998 roku Douglas Kellner opublikował pracę, w której zaznaczył, iż internet poszerza zakres przeprowadzanych dyskusji, niezależnie od ich charakteru (twórczego czy krytycznego) (Kellner 1998).

Na początku XXI wieku odnotowano wzrost poziomu cyberbullyingu w Internecie, co zostało podkreślone m.in. w pracy Ybarra i Mitchella (2004: 1308–1316). W 2007 roku Li określił cyberbullying jako formę cyberagresji (Li 2007: 1777–1791).

Wśród innych opracowań warto wymienić badanie nad wpływem komunikacji *online* na sferę publiczną, w którym autor dokonuje krytycznej analizy tego procesu, bazując na normatywnym modelu sfery publicznej opracowanym przez Jürgena Habermasa (Dahlberg 2001: 615–633).

Collins, Freeman oraz Chamarro-Premuzic zajmowali się natomiast powiązaniem między uzależnieniem od internetowych gier MMORPG (ang. *Massively multiplayer online role-playing game*) a przejawianym poziomem agresji werbalnej w cyberprzestrzeni (Collins, Freeman, Chamarro-Premuzic 2012: 133–138). W tym celu porównywali poziom tzw. impulsywności funkcjonalnej, przejawiającej się szybkim, zdecydowanym podejmowaniem decyzji wraz z korzystaniem z nadarzających się sposobności (Jakubczyk, Wojnar 2009: 349–356) i ugodowości z poziomem agresji werbalnej i uzależnienia od gier interneto-

wych. Tematyka oddziaływania gier społecznościowych w cyberprzestrzeni na agresję słowną pojawiła się także w pracy Balci i Salaha (2014: 517–526). Stwierdzili oni, iż społeczności graczy tworzą własne zasady społeczne oraz etykiety, jak również metody ekspresji. Gry społeczne stanowią bowiem specyficzne mikroświaty, oferujące bogate formy komunikacji, tj. czaty osadzone w grze, prywatne wiadomości, wirtualne podarunki, zaproszenia do sojuszy bądź fora. Opisując narzędzia służące walidacji faktu czy zgłoszenia graczy dotyczące zachowań innych uczestników, które można zakwalifikować jako rzeczywiste zdarzenia słownej agresji, autorzy wskazali na dwa typy zachowań konfliktowych. Pierwszy z nich to agresja skierowana do fikcyjnego bohatera, uczestnika gry, podczas gdy drugi stanowi przemoc skierowana bezpośrednio do gracza. Markey i Markey (2010: 82) opisywali relację pomiędzy agresją słowną w grach a innymi antyspołecznymi czynnikami osobowości, a France, Danesh i Jirard (2013: 2143–2149) zakwalifikowali agresję przejawianą w grach internetowych jako formę agresji elektronicznej.

Badania nad agresją słowną dotyczyły także forów internetowych, gdzie wyróżnia się konfliktowe wypowiedzi o charakterze bezpośrednim, pośrednim lub wyrażające ogólny brak zgody (Chiang, Lin, Zhi-Feng Liu 2012: 238–245). Ciekawe ujęcie elektronicznej agresji słownej zaprezentowali Cicchirillo, Hmielowski oraz Hutchens (2015: 253–259), opisując jej mechanizmy praktykowane w polityce.

Strategiami pomiaru poziomu agresji elektronicznej zajmowali się Vivolo-Kantor, Martell, Holland oraz Westby (2014: 423–434), a problemem postrzegania treści o charakterze żartobliwym jako agresywnych Liisi Laineste (2013: 29–46).

Law wraz ze swoim zespołem analizowała wpływ tradycyjnych i internetowych form agresji wśród młodzieży (Law *et al.* 2012: 226–232). Podobną tematyką zajmowali się Horner, Asher i Fireman (2015: 288–295). Natomiast rolę płci w przejawianym poziomie agresji i uprzejmości w wypowiedziach publikowanych w sieci zajmowała się Susan Herring (1994: 278–294).

Badania polskie

Podobnie jak w pracach zagranicznych, również w polskim dorobku z zakresu agresji słownej pojawiają się publikacje traktujące o występowaniu tego zjawiska na polskich forach internetowych, grupach dyskusyjnych oraz portalach społecznościowych. Tematykę tę zgłębiały Anna Tereszkievicz (2012: 237–268) czy Magdalena Goetz (2012: 25–27). Prowadzone były również badania koncentrujące się na agresji elektronicznej w grach komputerowych (Głaziński 2007: 63–67).

Barlińska, Szuster i Wiśniewski podjęli natomiast tematykę zachowań naczynych świadków cyberprzemocy. W jednym ze swoich opracowań analizowali reakcje dorosłych obserwujących internetowe akty przemocy. Badając aspekty,

takie jak: rodzaj kontaktu (*online* lub bezpośredni), forma przemocy (na forum publicznym bądź prywatna) oraz afektywne i poznawcze metody aktywizacji empatii u świadków, autorzy dążyli do określenia czynników skłaniających świadków do aktywnej partycypacji w wiktyimizacji ofiary (Barlińska, Szuster, Wiśniewski 2013: 37–51). W innej publikacji ten sam zespół zamieścił natomiast wyniki badania analizującego krótko- oraz długookresową skuteczność wzbudzania empatii u świadków cyberprzemocy mające na celu ograniczenie udostępniania krzywdzących komentarzy w sieci (Barlińska, Szuster, Wiśniewski 2015: 241–244).

Istotny wkład do polskiego dorobku w zakresie cyberprzemocy stanowią prace Jacka Pyżalskiego. Oprócz książki traktującej obszernie o agresji elektronicznej wśród dzieci i młodzieży przytaczanej we wstępie niniejszego opracowania, zajmował się on między innymi badaniami nad zaangażowaniem dorosłych (Pyżalski 2013: 147–167; 2011: 278–295) oraz gimnazjalistów (Pyżalski 2009: 31–51) w poszczególne formy agresji elektronicznej, jak również klasyfikacją tego zjawiska (Pyżalski 2012: 305–317), w tym analizą podejść do agresji elektronicznej w krajach europejskich (Pyżalski et al. 2014: 47–65). Należy wspomnieć także o cyklu krótkich artykułów pt. *Agresja elektroniczna – wirtualne ciosy, realne rany*, który ukazywał się na przestrzeni dwóch lat (Pyżalski 2008: 26–27; 2008: 28–29; 2009: 10–11; 2010: 6–7).

Obszerny zakres prac został poświęcony zagadnieniu cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży. Wśród nich wymienić należy artykuły odwołujące się do jej występowania w kontaktach rówieśniczych (Wesołowska 2012: 46–49; Krajewska 2010: 12–19; Barlińska 2009: 51–66) bądź potencjalnych zagrożeń i konsekwencji (Grabowska 2010: 38–43; Wojtasik 2007: 10–11). Powagę zjawiska cyberprzemocy wśród ludzi młodych dodatkowo podkreśla poradnik dla szkół traktujący o tym zjawisku, jego istocie oraz aspektach prawnych i psychologicznych (Wojtasik 2009). Wśród innych polskich prac pojawiają się także opracowania poświęcone tematyce poszczególnych form agresji w cyberprzestrzeni, tj. *flamingu* i *trollingu* (Szpunar 2009: 67–80) czy *stalkingu* (Osica 2008: 9–12; Skarżyńska-Sernaglia, Latanzi 2009: 23–25). Stanisław Kozak pisał natomiast o patologich komunikowania się w internecie (Kozak 2011).

Jak wynika z powyższego przeglądu wybranych prac polskich i anglojęzycznych, tematyka agresji słownej oraz agresji elektronicznej stanowi przedmiot różnorodnych analiz i badań, a jej oddziaływanie na społeczeństwo analizowane jest na różnych płaszczyznach. Opracowania te, szczególnie polskie, są niezwykle niejednorodne w swej naturze. Począwszy od książek obszernie zgłębiających meandry cyberprzemocy, poprzez praktyczne poradniki dla rodziców i opiekunów wskazujące metody rozpoznawania symptomów oraz poszukiwania remedium, artykuły stanowiące opisy szeroko zakrojonych badań naukowych, często realizowanych na szczeblu międzynarodowym, na krótkich felietonach

wprowadzających w temat kończąc. Przytoczone prace wniosły jednakże istotny wkład w zrozumienie zjawiska agresji słownej w cyberprzestrzeni oraz jej ewolucji na przestrzeni ostatnich lat. Pierwsze prace z tej tematyki datuje się na ponad dwadzieścia lat wstecz, ich liczba nieustająco wzrasta przy jednoczesnym rozszerzaniu się zakresu i odkrywaniu nowych wymiarów badanego zjawiska, co wskazuje na powagę sytuacji i zasadność dalszych badań zgłębiających jego naturę.

3. ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRAWNA AGRESORÓW – HEJTERÓW

Formy agresji elektronicznej ewoluują równie dynamicznie jak środowisko Web 2.0, w którym są osadzone. Współczesny internet stał się bardziej otwarty i silniej angażuje zwykłych użytkowników nie tylko do czytania, lecz – zwłaszcza – do publikacji treści. W efekcie serwisy internetowe zaczynają być współtworzone przez czytelników dzięki wykorzystaniu efektów sieciowych i tzw. kolektywnej inteligencji (Jabłońska 2015: 90–97). W środowisku podlegającym tak nieustającym i innowacyjnym zmianom zdefiniowanie, sklasyfikowanie oraz przypisanie stosownego wymiaru odpowiedzialności prawnej dla wszystkich form agresji elektronicznej wydaje się zadaniem niezwykle trudnym.

W Polsce nowelizacje Kodeksu Karnego penalizują pewne aspekty cyberprzemocy, tj. działania dotyczące osób małoletnich, o charakterze pedofilskim czy wspomniane w poprzedniej sekcji *cyberstalking*. Natomiast inne działania dają ofierze możliwość dochodzenia swoich praw na drodze cywilnoprawnej (IGOM 2015). Zaliczyć można do nich zniesławienie, wykorzystanie wizerunku czy naruszenie dóbr osobistych.

Kodeks Karny (poprawka do ustawy, opublikowana w Dz.U. z 2011 r. Nr 72, poz. 381) uznaje cyberprzemoc oraz *cyberstalking* za czyn zabroniony. Z punktu widzenia przedmiotu niniejszego opracowania, czyli agresji słownej, istotne są tu dwa paragrafy:

– § 1: „Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia lub istotnie narusza jej prywatność, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.”;

– § 3: „Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.”

W świetle powyższych ustępów osoba kierująca agresją słowną pod czyimś adresem (*hejter*), może wzbudzać u swojej ofiary poczucie zagrożenia. Zwłaszcza osoby niepełnoletnie, wrażliwe na opinię grupy rówieśniczej poddane presji mogą targnąć się na własne życie. Wówczas agresorowi grozi nawet 10 lat pozbawienia wolności. Przykłady aktów samobójczych okresowo podawane są do

opinii publicznej, jak choćby głośna sprawa z USA dotycząca samobójczej śmierci Megan Meier (NY Times 2008).

Język nienawiści będący narzędziem agresji słownej może prowadzić do szykan, pomówień, rozpowszechniania nieprawdziwych informacji, co może być naruszeniem godności i dobrego imienia ofiary (lub grupy ofiar). Zgodnie z artykułem 23 Kodeksu cywilnego: „Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach.” Oznacza to zatem, że dobra osobiste pokrzywdzonych na skutek agresji słownej są chronione prawem cywilnym.

Natomiast paragraf 1 artykuł 24 wskazuje na metody usunięcia następstw zaistniałego naruszenia na skutek działalności agresora: „Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny.” Dla poszkodowanego oznacza to, iż może dochodzić usunięcia uwłaczającego wpisu, przeproszenia, finansowego zadośćuczynienia za krzywdę związaną z atakiem *hejtera*, a nawet odszkodowania za poniesione straty lub utracone korzyści, jeżeli ofiara ataku poniosła uszczerbek na majątku (Podolak 2015). Punkt ten jest szczególnie ważny dla osób występujących w Internecie jako podmioty biznesowe, gdyż utarta dobrego imienia może przełożyć się na realne straty finansowe bądź nawet całkowitą dewaluację wypracowanej marki. Jednocześnie należy zaznaczyć, iż w przypadku osoby niepełnoletniej, wszelkie działania prawne realizowane są przez rodziców lub opiekunów prawnych. Niestety, może implikować to większą bezkarność agresorów, gdyż osoby niepełnoletnie potrafią – z obawy przed pozbawieniem ich dostępu do Internetu – nie przyznawać się do faktu, iż padają ofiarą agresji elektronicznej.

Innym istotnym czynnikiem wpływającym na skuteczność podejmowania działań prawnych przeciwko agresorom działającym w cyberprzestrzeni jest panująca w internecie anonimowość. Aby móc rozpocząć proces dochodzenia jakichkolwiek roszczeń z tytułu doznanej na skutek agresji słownej krzywdy, należy ustalić sprawcę takiego czynu (Infor 2015). Na tym etapie można skierować stosowną prośbę – popartą dokumentacją cyfrowego aktu agresji słownej – do administratora serwisu, w którym miał on miejsce. Zgodnie z postanowieniem Naczelnego Sądu Administracyjnego, osoba fizyczna, która wykaże, że dane te są nie-

zbędne dla ochrony dóbr osobistych i dobrego imienia, może zwrócić się z prośbą o ich udostępnienie do administratora serwisu (Marczak 2013). Niestety osoby dokonujące ataków z rozmysłem mogą nie podawać swoich prawdziwych danych przy rejestracji na stronie. Identyfikacja agresora poprzez adres IP również nie jest bezbłędną metodą, gdyż adres ten można zmienić. Wart odnotowania jest fakt, iż w przypadku odmówienia wydania danych agresora przez administratora serwisu, ofiara ataku może poprosić o interwencję GIODO (Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych).

3. ZAKOŃCZENIE

Zasadniczym celem pracy była analiza literatury w zakresie uwarunkowań agresji słownej w cyberprzestrzeni. W tym celu opisano zjawisko agresji elektronicznej oraz miejsce *hejtingu* w jej klasyfikacji. Następnie dokonano przeglądu historycznych oraz bieżących prac zarówno polskich, jak i anglojęzycznych. Jak wynika z przeprowadzonej analizy, problem agresji słownej w komunikacji za pośrednictwem komputera jest obecny w literaturze tematu prawie od trzech dekad. Z biegiem czasu i narastającą immersją społeczeństwa w cyberprzestrzeń jego zakres oraz znaczenie wzrasta.

W ostatniej sekcji poddano pod rozważania bieżące uwarunkowania prawne obrony przed atakami agresji słownej w sieci. Choć coraz więcej działań podlega odpowiedzialności karnej oraz cywilnoprawnej, to jednak wciąż dochodzenie odszkodowania osób poszkodowanych w wyniku aktu agresji słownej w cyberprzestrzeni nie jest procesem łatwym. Najważniejsze przyczyny stanowi anonimowość agresorów oraz kwestia możliwości pozyskania ich rzeczywistych danych.

Artykuł ten, w zamierzeniach autorki, ma stanowić wstęp do dalszych prac z zakresu zjawiska agresji słownej w Internecie popartych własnymi badaniami empirycznymi.

BIBLIOGRAFIA

- Balci K., Salah A.A. (2014), *Automatic analysis and identification of verbal aggression and abusive behaviors for online social games*, „Computers in Human Behavior”, no. 53, p. 517–526.
- Barlińska J. (2009), *Cyberprzestrzeń – nowa arena przemocy rówieśniczej?*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, nr 4, s. 51–66.
- Barlińska J., Szuster A., Wiśniewski M. (2013), *Cyberbullying among Adolescent Bystanders: Role of the Communication Medium, Form of Violence, and Empathy*, „Journal of Community & Applied Social Psychology”, (23)1, p. 37–51.
- Barlińska J., Szuster A., Wiśniewski M. (2015), *The Role of Short- and Long-Term Cognitive Empathy Activation in Preventing Cyberbystander Reinforcing Cyberbullying Behavior*, „Cyberpsychology, Behavior and Social Networking”, 18(4), p. 241–244.
- Chiang Y.-T., Lin S., Zhi-Feng Liu E. (2012), *The effects of online discussion forum aggressive messages and cognitive distortion on users' negative affect and aggression*, „Turkish Online Journal Of Educational Technology”, 11(2), p. 238–245.

- Christopherson K.M. (2007), *The positive and negative implications of anonymity in Internet social interactions: On the Internet, Nobody Knows You're a Dog.*, „Computers in Human Behavior”, no. 23, p. 3038–3056.
- Cicchirillo V., Hmielowski J., Hutchens M. (2015), *The Mainstreaming of Verbally Aggressive Online Political Behaviors*, „Cyberpsychology, Behavior, And Social Networking”, no. 18(5), p. 253–259.
- Coelho P. (1995), *Alchemik*, Wydawnictwo Drzewo Babel.
- Collins E., Freeman J., Chamarro-Premuzic T. (2012), *Personality traits associated with problematic and non-problematic massively multiplayer online role playing game use*, „Personality and Individual Differences”, no.52, p. 133–138.
- Dahlberg L. (2001), *Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis*, „Journal Of Computer-Mediated Communication”, no. 4(1), p. 615–633.
- France K., Danesh A., Jirard S. (2013), *Informing aggression–prevention efforts by comparing perpetrators of brief vs. extended cyber aggression*. „Computers in Human Behavior”, no. 29, s. 2143–2149.
- Glaziński S. (2007), *Agresja w grach komputerowych*, „Edukacja i Dialog”, nr 2, s. 63–67.
- Grabowska A. (2010), *Czy internet jest bezpieczny dla dziecka?*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, no.1, p. 38–43.
- Goetz M. (2012), *Portale społecznościowe – dobrodziejstwo czy zagrożenie?*, „Niebieska Linia”, nr 2, s. 25–27.
- Hayne S.C., Rice R.E. (1997), *Attribution accuracy when using anonymity in group support systems*. „International Journal of Human-Computer Studies”, no. 47, p. 429–452.
- Herring S. (1994), *Politeness in computer culture: Why women thank and men flame*, [w:] M. Bucholtz, A. Liang, L. Sutton, C. Hines (red.), *Cultural Performances: Proceedings of the Third Berkeley Women and Language Conference*, Berkeley Women and Language Group, Berkeley, p. 278–294.
- Horner S., Asher Y., Fireman G. (2015), *The impact and response to electronic bullying and traditional bullying among adolescents*, „Computers in Human Behavior”, no.49, p. 288–295.
- IGOM (2015) <http://www.ormontowice.edu.pl/www/sites/default/files/Poradnik%20dla%20rodzic%C3%B3w%20uczni%C3%B3w%20szk%C3%B3w%20ponadpodstawowych%20ISBN%20978-83-63267-14-8.pdf>, [Dostęp 19.10.2015].
- Infante D.A., Wigley C.J. (1986), *Verbal aggressiveness: an interpersonal model and measure*. „Communication Monographs”; no. 53, p. 61–69.
- Infor (2015) <http://www.infor.pl/prawo/prawo-karne/ciekawostki/298808,2,Cyberprzemoc-a-odpowiedzialnosc-prawna.html>, [Dostęp 19.10.2015].
- Jabłońska M. R. (2015), *Narzędzia Web 2.0 w komunikacji B2C na rynku energii*, „Rynek Energii”, nr 1(116), s. 90–97.
- Jakubczyk A., Wojnar M. (2009), *Impulsywność – definicje, teorie, modele*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii”; nr 18(4), s. 349–356.
- Katz J. (1997), *Birth of a digital nation*. „Wired”, no. 5(4), p. 49–52.
- Kellner D. (1998), *Intellectuals, the new public spheres, and techno-politics*, [in:] C. Toulouse, T.W. Luke (red.), *The politics of cyberspace: A new political sciencereader*, Wydawnictwo Routledge, New York.
- Kodeks cywilny art. 23 i 24.
- Kodeks karny art. 190a (poprawka do ustawy, opublikowana w Dz.U. z 2011 r. Nr 72, poz. 381).
- Kozak S. (2011), *Patologie komunikowania w Internecie: zagrożenia i skutki dla dzieci i młodzieży*, Difin, Warszawa.
- Krajewska M. (2010), *Cyberprzemoc w kontaktach rówieśniczych*, „Opieka – Wychowanie – Terapia”, nr 1/2, s. 12–19.
- Laineste L. (2013), *Funny or Aggressive? Failed Humour in Internet Comments*, „Folklore” (Estonia), no. 53, p. 29–46.

- Law D.M., Shapka J.D., Hymel S., Olson B.F., Waterhouse T. (2012), *The changing face of bullying: An empirical comparison between traditional and internet bullying and victimization*, „Computers in Human Behavior”, no. 28, p. 226–232.
- Li Q. (2007), *New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools*. „Computers in Human Behavior”, no. 23, p. 1777–1791.
- Lin S.S.J., Liu E.Z.F., Yuan S.-M. (2001), *Web-based peer assessment: Does attitude influence achievement?*, „IEEE Transactions on Education”, 44(2), p. 211.
- Liu E.Z.F., Ko H.W. (2007), *Implementation and evaluation of an e-tutor program*, „WSEAS Transactions on Communications”, no. 6(4), p. 547–552.
- Marczak G. (2013), <http://antyweb.pl/bedziemy-musli-udostepnic-dane-hejtera-o-co-tu-chodzi/>, [Dostęp 19.10.2015].
- Markey P.M., Markey C.N. (2010), *Vulnerability to violent video games: A review and integration of personality research*, „Review of General Psychology”, no.14, p. 82.
- NY Times (2008) http://www.nytimes.com/2008/11/27/us/27myspace.html?_r=0, [Dostęp 19.10.2015].
- Osica N. (2008), *O stalkingu inaczej*, „Niebieska Linia”, nr 3, s. 9–12.
- Podolak B. (2015), <http://rozmaitosci.com/jak-pozwac-hejtera-do-sadu/>, [Dostęp 19.10.2015].
- Pyżalski J. (2008), *Agresja elektroniczna – wirtualne ciosy, realne rany*, „Remedium”, nr 9, s. 26–27.
- Pyżalski J. (2008), *Agresja elektroniczna – wirtualne ciosy, realne rany*, „Remedium”, nr 10, s. 28–29.
- Pyżalski J. (2009), *Agresja elektroniczna dzieci i młodzieży – różne wymiary zjawiska*, „Dziecko krzywdzone”, nr 1(26), s. 12–26.
- Pyżalski J. (2009), *Agresja elektroniczna i mobbing elektroniczny gimnazjalistów w kontekście zaangażowania w stosowaniu nowych technologii komunikacyjnych*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, nr 4, s. 31–51.
- Pyżalski J. (2009), *Agresja elektroniczna – wirtualne ciosy, realne rany*, „Remedium”, nr 10, s. 10–11.
- Pyżalski J. (2010), *Agresja elektroniczna – wirtualne ciosy, realne rany*, „Remedium”, nr 7–8, s. 6–7.
- Pyżalski J. (2011), *Electronic aggression among adolescents: An old house with a new facade (or even a number of houses)*, [w:] C. Hällgren, E. Dunkels, G.-M. Frånberg (red.), *Youth culture and net culture: Online social practices*, Wydawnictwo IGI Global.
- Pyżalski J. (2012), *From cyberbullying to electronic aggression: typology of the phenomenon*, „Emotional and Behavioural Difficulties”, 17(3–4), s. 305–317
- Pyżalski J. (2013), *Beyond Peer Cyberbullying – Involvement of Polish Adolescents in Different Kinds of Electronic Aggression*, „Studia edukacyjne”, nr 28, s. 147–167.
- Pyżalski J., Schultze-Krumbholz A., Göbel K., Scheithauer H., Brighi A., Guarini A., Haralambos T., Barkoukis V., Plichta P., Del Rey R., Casas J.A., Thompson F., Smith P.K. (2014), *A Comparison of Classification Approaches for Cyberbullying and Traditional Bullying Using Data From Six European Countries*, „Journal of School Violence”, no. 14, p. 47–65.
- Shepherd T., Harvey A., Jordan T., Srauy S., Miltner K. (2015), *Histories of Hating*, „Social Media + Society”, no. 7–12, p. 1–10.
- Skarżyńska-Sernaglia J., Latanzi M. (2009), *Od wielbiciela do zabójcy*, „Niebieska Linia”, nr 5, s. 23–25.
- Szpunar M. (2009), *Flaming i trolling jako formy agresji werbalnej w Internecie*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, nr 4, s. 67–80.
- Tereszkiewicz A. (2012), *Do Poles flame? Aggressiveness on Polish discussion groups and social networking sites*, [w:] L. Laineste, D. Brzozowska, W. Chłopicki (red.) *Estonia and Poland. Creativity and tradition in cultural Communications*, „Jokes and their relations” no. 1, Tartu: ELM Scholarly Press 2012, p. 237–268.
- Thompen P.A., Foulger D.A. (1996), *Effects of pictographs and quoting on flaming in electronic mail*, „Computers in Human Behavior”, no. 12(2), s. 225–243.
- Vivolo-Kantor A.M., Martell B., Holland K., Westby R. (2014), *A Systematic Review and Content Analysis of Bullying and Cyber-bullying Measurement Strategies*, „Aggression and Violent Behavior”, no. 19(4), p. 423–434.
- Wesołowska A.M. (2012), *Cyberprzemoc i przemoc rówieśnicza*, „Dyrektor Szkoły”, nr 2, s. 46–49.

- Wojtasik Ł. (2007), *Dzieci w sieci*, „Remedium”, nr 8, s. 10–11.
- Wojtasik Ł. (red.) (2009), *Jak reagować na cyberprzemoc?*, Wydawca Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa.
- Ybarra M.L., Mitchell K.J. (2004), *Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics*, „Journal of Child Psychology and Psychiatry”, no. 45, p. 1308–1316.
- Yudofsky S., Silver J., Jackson W., Endicott J., Williams D. (1986), *The ofert aggression scale for the objective rating of verbal and physical aggression*, „American Journal of Psychiatry”, no. 143, p. 35–39.
- Zimbardo P.G. (1969), *The human choice: Individuation, reason and order, versus deindividuation, impulse and chaos*, [in:] W. Arnold, D. Levine (red.), *Nebraska Symposium on Motivation*, University of Nebraska Press, Lincoln.
- Zimmerman A.G., Ybarra G.J. (2014), *Online Aggression: The Influences of Anonymity and Social Modeling*, „Psychology of Popular Media Culture”, no. 06, <http://dx.doi.org/10.1037/ppm0000038>, [Dostęp 16.10.2015].

Marta Regina Jabłońska

HATERS ON THE INTERNET – BACKGROUND, EVOLUTION AND LEGAL RESPONSIBILITY

Abstract. The main aim is a review of publications in the area of electronic aggression, especially concerning aggressors legal responsibility. To reach this goal an analysis of various papers (in Polish and English) was taken. The papers were selected due to authors' output and contribution in area of electronic aggression. In the next step, Polish legal acts were investigated. In effect, it was stated that level of electronic aggression is growing instantly and requires further research. Also Polish law – despite some solutions already taken – demands additional improvements.

Keywords: Internet, electronic aggression, cyberbullying, haters.

JEL: K24, L86, Z13